

"Сільські бібліотеки України в умовах війни: виклики нової реальності".

Україна до 2022 р. – країна з 40 млн населенням. Війна змусила багатьох мешканців покинути свої домівки і їхати у безпечні місця. Від війни страждають люди в українських містах і селах.

До початку великомасштабної війни населення України проживало у 461 місті і 28 369 сільських населених пунктах (треба зауважити, що деякі з них фізично знищені і залишилися тільки як позначки на мапі).

У селах проживає 30 % населення¹.

Бібліотечну систему України складають публічні і спеціальні бібліотеки.

Система публічних бібліотек України складається з 6 національних та державних бібліотек, які перебувають у державній власності та сфері управління Міністерства культури і інформаційної політики; 22 обласні універсальні наукові бібліотеки, 19 обласних бібліотек для юнацтва/молоді, 22 обласні бібліотеки для дітей; 11756 сільських, селищних, міських бібліотек (у тому числі, для дітей та юнацтва) разом з філіями. 9644 бібліотек з філіями знаходяться у сільській місцевості (82 %) .

У нашій країні встановлюють показники мінімального рівня забезпечення населення мережею публічних бібліотек **Державні соціальні нормативи забезпечення населення публічними бібліотеками в Україні**². Відповідно цьому нормативно-правового акту організація мережі публічних бібліотек у сільській місцевості передбачає:

в адміністративному центрі кожної територіальної громади (у тому числі об'єднаної) повинна функціонувати, як мінімум, одна публічна бібліотека;

---

¹ <http://db.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/Quicktables/NEW/index.asp>

²

<https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnih-socialnih-normativiv-zabezpechennya-naselennya-publichnimi-bibliotekami-v-ukrayini>

в інших населених пунктах публічна бібліотека відкривається на 500—800 осіб зони обслуговування за умови, що відстань між бібліотеками не більше ніж 3 кілометри;

у селах, селищах, віднесених до гірських населених пунктів відповідно до Закону України “Про статус гірських населених пунктів в Україні”, публічна бібліотека може функціонувати у кожному населеному пункті незалежно від чисельності населення.

Кількість публічних бібліотек в Україні зменшується. Здебільшого за рахунок сільських бібліотек.

	2013	2014	2021	2022
Публічні бібліотеки	17 923	15 919	12 384	11 756
В сільській місцевості	14547	13 253	10 161	9 644

Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого постійно здійснює моніторинг втрат публічних бібліотек. З початку повномасштабного вторгнення (24 лютого 2022 р.) було проведено шість етапів моніторингу. Зараз готуються результати останнього, шостого. За підсумками 5 етапу:

- повністю зруйновано – 110 публічних бібліотек;
- частково зруйновано (потребують капітального ремонту) – 327 публічних бібліотек;
- зазнали незначних пошкоджень – 328 публічних бібліотек;
- втратили всі матеріально-технічні засоби – 155 бібліотек;
- зазнали часткових втрат матеріально-технічних засобів – 231 бібліотека;
- повністю втратили бібліотечні фонди – 116 публічних бібліотек;
- частково втратили фонд – 388 бібліотек.

Вимушено не працювали – не менш ніж 2 621 особа – 12%,
було звільнено (розірвано трудові договори) не менш ніж з 1 201 особою.

призупинена дія трудових договорів – 612 осіб

перебували у відпустках без збереження заробітної плати, – 685 осіб
Майже кожен четвертий фахівець не працював у 2022 р.

До початку війни в Україні завершився процес децентралізації, який суттєво вплинув на розвиток публічних бібліотек у громадах.

Сільські бібліотеки в Україні різні. Є бібліотеки великі, обладнані за сучасними вимогами, з розгалуженою структурою; є невеликі, відкриті кілька годин на тиждень.

У 2022 році з 9644 сільських бібліотек:

4497 мають комп'ютери (7503 одиниць)

Послугами сільських бібліотек скористалися 3512,9 тис. осіб

У сільських бібліотеках працюють 9763 фахівців

З них 5993 задіяні неповний робочий день.

Сьогодні головним викликом для бібліотекарів України є війна.

Умови роботи в сільській бібліотеці часто непрості: самостійна організація бібліотечного фонду, часто при відсутності коштів, обслуговування, соціокультурна робота, прибирання приміщення.

Деякі сільські бібліотеки вимушені працювати зимою в неопалюваних приміщеннях. Ситуація ускладнюється блек-аутами через руйнування енергосистеми нашої країни.

Але саме бібліотеки часто стають пунктами незламності у громадах – під час відсутності світла, тепла вони відкривають двері всім, хто потребує допомоги. Бібліотекарі надають не тільки фізичний прихисток, але й психологічну підтримку пропускаючи через себе весь біль втрат від війни. В умовах воєнного стану, вітчизняні бібліотеки намагаються бути ближче до кожного користувача. Громада відчуває реальну підтримку від бібліотеки і влада бачить у бібліотеці відповідального партнера. Стратегічна важливість комунікації, бібліотека – громада – влада, слугує адвокації бібліотеки у громаді.

Важлива роль належить бібліотекарю і як посереднику між місцевою владою та сільськими жителями. А публічність бібліотеки, її

загальнодоступність, розташування у безпосередній близькості до населення є важливими чинниками при реалізації завдань підтримки населення під час війни.

Особливостями українського села є повна прозорість діяльності кожного жителя. На перший план виходить особистість бібліотекаря і його репутація. Діяльність фахівця сільської бібліотеки вже давно вийшла за межі суто культурної сфери. Книгозбірня здатна бути повноцінним учасником і популяризатором різних соціальних проєктів для жителів села – дітей та молоді, соціально незахищених верств населення.

Сьогодні працівники СБ виконують функції юристів, економістів, психологів, соціологів. Не випадково, що до них сільчани йдуть за будь-якою довідкою, консультацією, порадою. Бо бібліотекар – людина освічена та знає, як і де шукати потрібну інформацію.

Іншого такого місця в селі може просто не бути, і все частіше воно стає соціальним осередком громади.

Після деокупації територій стає відомо про героїзм сільських бібліотекарів, які рятують фонд під обстрілами, вивозять технічні засоби ризикуючи життям, під обстрілами бігають поливати квіти, вибирають скло з дитячих книг, щоб дітки не поранилися, прибирають наслідки проживання окупантів. Такі приклади маємо у Харківській, Сумській, Чернігівській областях. Наймовірні історії відомі у Донецькій області. Херсонщина має також багато оповідей про життя бібліотекарів у окупації не з розповідей, а проживши їх.

Сьогодні ми умовно розділяємо бібліотеки за віддаленістю до лінії фронту: окупованих територій, деокупованих територій, територій які знаходяться в зоні обстрілів, відносно безпечних територій.

Про життя на окупованих територіях ми знаємо не з перших рук, адже життя людини це найбільша цінність.

Сільська бібліотека часто є чи не єдиним осередком культури на селі. Вона гуртує навколо себе активних громадян. Попри другий рік страшної

війни, бібліотекарі, читачі шукають сили підтримувати один одного і допомагати військовим, внутрішньо переміщеним особам і навіть тим, хто виїхав за кордони України.

Сільські бібліотекарі взяли на себе відповідальність за фіксацію сучасних історій своїх громад. Збір, зберігання краєзнавчої інформації завжди були у пріоритеті функцій сільських бібліотек. Літописи історій села, збір місцевих легенд, дослідження топонімів – все це є в арсеналі напрацювань сільських бібліотекарів. Методи усної історії активно застосовуються при зборі краєзнавчої інформації. До тематики нинішнього краєзнавства додалися спогади перебування в окупації, розповіді ветеранів, враження переселенців.

Сільські бібліотеки відіграють велику роль в асиміляції у місцеву культуру людей, які переїхали з інших регіонів країни. Культурні стереотипи, відмінності в певних традиціях, мовне питання. Це далеко не повний перелік тих труднощів, з якими стикаються внутрішньо переміщені особи в нових громадах. Їхнє подолання – це складний процес, який потребує зусиль і взаємодопомоги. Саме у бібліотеках є інформація про місцеві традиції.

Оскільки інфраструктура села і міста (особливо в умовах війни) відрізняється, а люди потребують допомоги у відновленні ментального здоров'я – бібліотеки беруть на себе роботу із психологічної підтримки. Бібліотеки сприяють створенню спільнот, де люди можуть ділитися своїм досвідом, знаходити підтримку від однодумців і взаємодіяти з іншими, що має позитивний вплив на психічне здоров'я.

Для цієї роботи використовуються різні форми і методи. Наприклад, зустрічі з лікарями, освітянами, практикуючими психологами; тренінги з елементами арт-терапії; організація дозвілля для дітей (творчі заходи, інтелектуально-розважальні вікторини, квести і ін.).

Бібліотекарі сільських бібліотек не втомлюються тримати інформаційну оборону – навчати медіаграмотності і розвивати критичне мислення, підтримувати бібліотечне обслуговування і просування читання, брати участь у волонтерських проєктах.

Де бібліотекарі беруть сили для роботи в умовах війни? Ми розуміємо, що саме зараз національна ідентифікація відбувається кров'ю. Ми мусимо підтримувати свої громади всіма силами.

Важлива роль регіональних бібліотек у професійній підтримці фахівців із сільських бібліотек. Людям важливо відчувати професійну опору від колег. Кожна, навіть малесенька історія повинна бути почутою. Не залишити сільського бібліотекаря наодинці із проблемами, давати платформу для обміну досвідом, спілкування, співпереживання – все це лягає на великі регіональні бібліотеки.

Серед викликів, які доведеться долати сільським бібліотекам у перспективі:

- Відсутність фахівців на ринку праці (люди виїхали за межі країни);
- Старіння кадрів (через низький рівень оплати праці)
- Постійна адвокація бібліотеки (непріоритет фінансування бібліотеки у громаді)
- Гнучка реакція на потреби жителів
- Розуміння, що не всі українські села будуть відновлені.

Але бібліотекарі готові працювати у складних умовах, аби тільки скоріше наблизити перемогу!

"Rural libraries of Ukraine during the ongoing war: challenges of the new reality"

By 2022, Ukraine has been a home to 40 million people. The war has forced many residents to leave their homes and go to safe places. People in Ukrainian cities and villages are suffering from the war.

Before the start of the large-scale war, the population of Ukraine lived in 461 cities and 28,369 rural settlements (it should be noted that some of them were physically destroyed and remained only as marks on the map).

Rural areas account for 30% of the population.

The library system of Ukraine consists of public and special libraries.

The system of public libraries in Ukraine consists of 6 national and state libraries, which are state-owned and managed by the Ministry of Culture and Information Policy; 22 regional universal scientific libraries, 19 regional libraries for youth, 22 regional libraries for children; 11756 rural, town and city libraries (including those for children and youth) with branches. 9644 libraries with branches are located in rural areas (82%).

In our country, the State Social Standards for Providing the Population with Public Libraries in Ukraine set the minimum level of public library services. According to this normative legal act, the organization of a network of public libraries in rural areas provides for:

- at least one public library should function in the administrative center of each territorial community (including united ones);
- in other settlements, a public library is opened for 500-800 people in the service area, provided that the distance between libraries is not more than 3 kilometers;
- in villages and towns classified as mountainous settlements in accordance with the Law of Ukraine "On the Status of Mountainous Settlements in Ukraine", a public library may operate in each settlement regardless of the population.

The number of public libraries in Ukraine is decreasing. This is mainly at the expense of rural libraries.

	2013	2014	2021	2022
Public libraries	17 923	15 919	12 384	11 756
Rural libraries	14547	13 253	10 161	9 644

The Yaroslav Mudryi National Library of Ukraine constantly monitors the loss of public libraries. Since the beginning of the full-scale invasion (February 24, 2022), six stages of monitoring have been conducted. The results of the last, sixth stage, are now being finalized. According to the results of the 5th stage:

- 110 public libraries were completely destroyed;
- 327 public libraries were partially destroyed (in need of major repairs);
- 328 public libraries were slightly damaged;
- 155 libraries lost all material and technical means;
- 231 libraries suffered partial loss of material and technical resources;
- 116 public libraries completely lost their library collections;
- 388 libraries lost part of their collections.

No less than 2,621 people were forced to stop working - 12%,

- at least 1,201 people were dismissed (their employment contracts were terminated).
- 612 people had their employment contracts suspended
- were on unpaid leave - 685 people
- Almost one in four specialists did not work in 2022.

Before the war broke out, Ukraine had completed the process of decentralization, which had a significant impact on the development of public libraries in communities.

Rural libraries in Ukraine are different. There are large libraries equipped with modern facilities and a branched structure; there are tiny libraries open for a few hours a week.

In 2022, out of 9644 rural libraries:

4497 have computers (7503 units)

The services of rural libraries were used by 3512.9 thousand people

9763 specialists work in rural libraries. Of them, 5993 are employed part-time.

Today, the main challenge for librarians in Ukraine is the war. The working conditions in rural libraries are often difficult: self-organization of the library collection, often with no funding, maintenance, socio-cultural work, and housekeeping.

Some rural libraries are forced to work in unheated premises in winter. The situation is complicated by blackouts due to the destruction of our energy system.

However, libraries often become points of resilience in communities - in the absence of light and heating, they open their doors to everyone who needs help. Librarians provide not only physical shelter, but also psychological support, passing through the pain of the war. Under martial law, national libraries are trying to be closer to every user. The community feels real support from the library and the government sees the library as a responsible partner. The strategic importance of communication, *library - community - government*, serves to advocate for the library in the community.

The librarian also plays an essential role as an intermediary between local authorities and rural residents. Moreover, the publicity of the library, its general accessibility, and its location in close proximity to the population are important factors in the realization of the tasks of supporting the population during the war.

The peculiarity of the Ukrainian village is the complete transparency of the activities of each resident. That's when the librarian's personality and reputation come to the fore. The activities of a rural library specialist have long gone beyond the purely cultural sphere. The library is able to be a meaningful participant and promoter of various social projects for the locals - children and youth, socially vulnerable groups.

Today, rural library staff perform the functions of lawyers, economists, psychologists, and sociologists. It is no wonder that villagers come to them for any information, consultation, or advice. A librarian is an educated person who knows how and where to find the information one needs.

There may simply be no other such place in the village, and it is increasingly becoming the social center of the community.

After the de-occupation of the territories, the heroism of rural librarians who save the collection under fire, take out technical equipment at the risk of their lives, run to water flowers under fire, pick out glass from children's books so that children do not get hurt, and clean up the consequences of the occupiers' residence became well-known. We see such examples in Kharkiv, Sumy, and Chernihiv regions. Incredible stories are known in Donetsk region. Kherson region also has many stories about the lives of librarians under occupation, real stories.

Today, we conditionally divide libraries by their distance to the front line: occupied territories, de-occupied territories, territories under fire, and relatively safe territories. We know about living in the occupied territories firsthand, because human life is the greatest value.

A village library is often the only center of culture in a village. It brings together active citizens. Despite the second year of a terrible war, librarians and readers are looking for the strength to support each other and help the military, internally displaced persons, and even those who have left Ukraine.

Rural librarians have taken on the responsibility of recording the contemporary histories of their communities. Collecting and storing local history information has always been a priority for rural libraries. Chronicles of village histories, collection of local legends, research of place names - all this is in the arsenal of rural librarians. Oral history methods are actively used in collecting local history information. Memories of being under occupation, stories of veterans, and impressions of immigrants have been added to the topics of current local history.

Rural libraries play an essential role in assimilating people who have moved from other regions of the country into the local culture. Cultural stereotypes, differences in certain traditions, language issues. This is not a complete list of the difficulties faced by internally displaced persons in new communities. Overcoming them is a complex process that requires effort and mutual assistance. Libraries are the place to find information about local traditions.

Since the infrastructure of villages and cities (especially in times of war) is different, and people need help in restoring their mental health, libraries are taking on the work of psychological support. Libraries help to create communities where people can share their experiences, find support from like-minded people, and interact with others, which has a positive impact on mental health.

Various forms and methods are used for this work. For example, meetings with doctors, educators, practicing psychologists; trainings with elements of art therapy; organization of leisure activities for children (creative activities, intellectual and entertaining quizzes, quests, etc.).

Librarians in rural libraries do not get tired of maintaining information resistance - teaching media literacy and developing critical thinking, supporting library services and promoting reading, and participating in volunteer projects.

Where do librarians get the strength to work in wartime? We understand that right now, national identity is being established at the expense of human lives. We must support our communities with all our might.

The role of regional libraries in providing professional support to specialists from rural libraries is crucial. It is important for people to feel professional support from their colleagues. Every small story has to be heard. Large regional libraries are responsible for not leaving rural librarians alone with their challenges, providing a platform for sharing experiences, communication, and empathy.

Among the challenges that rural libraries will have to overcome in the future:

- Lack of specialists in the labor market (people have left the country);
- Aging of staff (due to low salaries)
- Constant championing of the library (non-priority of library funding in the community)
- Flexible response to the needs of residents
- Understanding that not all Ukrainian villages will be restored.

However, librarians are ready to work in difficult conditions to bring our mutual victory closer!